IDENTITATE ROMÂNEASCĂ ÎN PROZELE LUI ION DRUȚĂ

Mihaela COJOCARU
Universitatea „*Petrol-Gaze”* din Ploieşti

Résume *: Les écrivains de la Moldavie ont contribué d'une manière décissive à l'inauguration du roman dans la littérature roumaine. Dimitrie Cantemir est le premier romancier qui nous a laissé un manuscrit, rédigé en 1704, avec le titre* ***l'Histoire Hiéroglyphique****, en évoquant les aventures de sa jeunesse, à l'aide d'une vaste allégorie, où les masques animalières couvrent les péchés moraux de ses contemporains. Deux siècles après, un autre écrivain né en Béssarabie, région occupée par l'Empire Russe depuis 1812, compose un roman fleuve en huit volumes,* ***Autour de la Révolution*** *(**În preajma revolutiei**), où le protagoniste, Vania Răutu, connaît les expériences de la déportation sibérienne. Le modèle narratif appliqué par Constantin Stere est influencé tant par les oeuvres de Lev Tolstoi, tant par Romain Rolland, son romancier préféré. Vania Răutu, alter ego du narrateur, reflète dans des lumières roumaines, la passion d'agir et de vivre de Jean Cristophe. En 1970, Ion Druță, un écrivain né dans le même village avec C. Stere, éduqué cette fois dans l'Union Soviétique, rédige plusieurs romans (**Le Clocher**, **Le Fardeau de notre bonté**, **L'Eglise Blanche**) inspirés de la vie des habitants de sa province natale, de l'histoire médiévale et des paysages dominés par les fleuves Prout et Dnistr. En conclusion, les récits des écrivains roumains, nés et éduqués dans la Moldavie occupée par la Russie impériale ou soviètique, ont été influencés par l'esthétique du roman moderne russe, en illustrant, en même temps, les traits caractéristiques de notre prose traditionnelle. Leurs oeuvres ont le rôle de médiateur entre les formes narratives orientales et celles occidentales, surtout françaises.*
Mots-clés: *allégorie, esthétique du roman, modèle narratif*

Romanul românesc se află sub zodia povestirii grație autorilor născuți pe malurile Prutului şi ale Nistrului, al căror har izvorăşte atât din înfrățirea neamului lor cu natura şi istoria, cât şi din experiențele proprii de viață. Literatura noastră medievală datorează *Istoria ieroglifică*, prima scriere de largă respirație narativă, tinerețiі învolburate şi pasionate a lui Dimitrie Cantemir. Manuscrisul redactat în româneşte la începutul secolului al XVIII-lea, 1704, a fost descoperit şi publicat peste aproape două secole, receptarea lui critică desăvârşindu-se abia în a doua jumătate a secolului XX, iar cunoaşterea de către publicul larg numai după ce, în ultimele decenii, el a fost publicat în variante accesibile. Un alt autor al cărui destin este împletit cu al Basarabiei de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea este Constantin Stere, om politic pasionat, luptător neobosit pentru interesele românilor. Proza noastră îi datorează unul dintre cele mai reprezentative romane fluviu din epoca modernă, reeditat după 1991, la mai bine de jumătate de secol de la prima ediție, aşteptându-şi încă cititorii şi evaluarea critică. În anii totalitarismului sovietic, instaurat în Moldova de peste Prut după cel de-al Doilea Război Mondial, Ion Druță se remarcă între literații din Chişinău nu numai prin calitățile narațiunilor sale cât şi prin destinul sinuos al receptării operei. Repudiat de autoritățile culturale ale provinciei natale, el se autoexilează la Moscova, asemenea lui D. Cantemir, înaintaşul fascinat de curtea strălucitoare şi cosmopolită a lui Petru I. Valoarea operei lui este recunoscută de către români abia după 1990, o dată cu prăbuşirea URSS, în pofida atitudinii politice confuze[1],

BDD-A5414 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:51 UTC)

scriitorul autoproclamându-se moldovean, nicidecum român. Cei trei romancieri, a căror operă a cunoscut o receptare târzie de către români, s-au implicat şi în politică, eşecurile şi dezamăgirile personale neafectându-le mesajul artistic.

Autorul *Istoriei ieroglifice* avea rădăcinile pe linie paternă într-o localitate aşezată pe malurile Prutului, Fălciu, situată în extremitatea sud-estică a judeţului Vaslui din zilele noastre. Ajuns în preajma lui Petru I şi integrat în aristocraţia acestui ţar reformator, Dimitrie Cantemir (1673-1723) îşi ţese o biografie fantezistă cu strămoşi aleşi din Asia lui Timur Lenk, omiţând faptul că pasiunea pentru carte şi literatură i-a fost sădită în suflet şi minte în timpul copilăriei petrecute în Moldova natală. Poate că este un semn al destinului faptul că îi datorâm acestui savant moldovean prima ficţiune narativă, un roman politic alegoric şi polemic, cu măşti animaliere descoperind caracterele, viciile şi păcatele neamului său. Cea mai nobilă mască a romanului, a Inorogului, şi-o atribuie sieşi, tânărul şi pătimaşul fiu de domn ignorându-şi nu numai râvna de a descifra secretele lumii trecute, prezente şi viitoare, ci şi ambiţia de a se înălţa în vârful aristocraţiei locale, idealuri contrastante cu albul imaculat al acestui animal mitologic.

Constantin Stere (1865-1936), născut în câmpia Sorocii, în Cerepcău-Horodiştea, este feciorul unei familii de boieri moldoveni a cărui educaţie germano-rusă a fost marcată de administraţia ţaristă, prezentă în Basarabia din anul 1812. El creează la vârsta maturităţii depline, în finalul unei vieţi aventuroase, un roman fluviu în opt volume, ce resuscitează viaţa unui erou imaginar, Vania Răutu, personaj simbolic precum Inorogul cantemirian, împătimit de idealuri umanitare şi luptător justiţiar pentru cauza năpăstuiţilor şi obidiţilor lumii. *În preajma revoluţiei*, publicat într-o epocă de efervescenţă a romanului românesc modern, între anii 1931-1936, deschide o nouă direcţie, în concurenţă cu cele deja consacrate: realismul naturalist şi psihologic al lui Liviu Rebreanu, proustianismul şi gidismul Hortensiei Papadat Bengescu şi al lui Camil Petrescu, realismul magic al lui Mihail Sadoveanu, ortodoxismul liric al lui Gala Galaction etc. Cu o formaţie intelectuală nihilistă, narodnicistă şi umanitaristă, admirator al lui Romain Rolland[2], C. Stere atribuie protagonistului Vania Răutu propria experienţă de viaţă. Inorogul lui Cantemir, exilat în vârful munţilor din cauza invidiei unor prieteni trădători, *hameleoni*, renaşte după două secole şi jumătate în imaginea adolescentului basarabean, deportat de autorităţile ţariste în Siberia, din dorinţa de a-l transforma într-un model existenţial, de neurmat de ceilalţi colegi de generaţie. Numai că deportarea, nedreptăţile, pericolele extreme suportate cu răbdare şi speranţă, adaptarea la clima neprietenoasă de la Polul Nord, lipsa de omenie a unora dintre deţinuţii de drept comun, reduşi la starea de animalitate, îi luminează lui Vania Răutu calea de urmat în viaţă şi îi dau puterea să înfrunte şi să-şi depăşească frica, devenind un om politic pragmatic, devotat cauzei românităţii. Anii cumpliţii ai deportării s-au transformat în cunoaştere, meditaţie şi regăsire de sine: „Adesea m-am întrebat ce mă leagă de moldovenii mei din Năpădeni. Acum cred că mi-am dat seama. Eu nu pot spune *noi* decât gândindu-mă la ei. Secole de viaţă obştească, un şir nesfârşit de generaţii care au trăit sub aceleaşi urgii şi cu aceleaşi aspiraţii au creat un suflet colectiv din care nu mă pot desprinde. Şi eu mă simt legat printr-un fir indestructibil de colţişorul acela al Basarabiei, în pâlnia Năpădenilor, un sat de răzeşi moldoveni, printre care au trăi şi au murit generaţii de Răuţeşti până în negura vremilor”[3]. Dacă cei care l-au deportat pe Vania în golful îngheţat al fluviului Obi ar fi ştiut că el va supravieţui climei, că suferinţa fizică şi morală îl va îndârji astfel încât, revenit din

BDD-A5414 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:51 UTC)

închisoare, va contribui la eliberarea Basarabiei de sub ocupația rusească și la Unirea ei cu România în anul 1918, cu siguranță că ar fi adoptat o altă tactică de domolire a entuziasmelor lui juvenile, umnitariste și socialiste. Ei, fie că l-ar fi sprijinit să-și continue studiile la vreuna dintre instituțiile de învățământ prestigioase ale Rusiei, integrându-l în aristocrația intelectuală a timpului și transformându-l într-un susținător al prezenței ruseşti în ținuturile nistrene ca în cazul lui D. Cantemir, fie că l-ar fi ademenit cu iluzorii recunoașteri literare, la nivel unional, trezindu-i regrete nostalgice după fosta URSS, ca în cazul lui Ion Druță.

La aproape jumătate de secol distanță de la publicarea primelor volume ale romanului fluviu al lui C. Stere, în Moldova de dincolo de Prut, recolonizată de URSS după al Doilea Război Mondial, se afirmă un alt prozator talentat. Născut, întâmplător, pe aceleași meleaguri ca și C. Stere, în satul Horodişte din câmpia Sorocii, I. Druță aparține unei familii de țărani, aristocrația locală fiind decimată de administrația țaristă încă de la începutul secolului XX. Destinul feciorului unui *zugrav de biserici*, cum se definește romancierul, a fost presărat de accidente mai puțin spectaculoase ca ale celor doi înaintași. Și el ajunge să fie expulzat din Basarabia natală, nu atât din cauza opoziției față de administrația străină, cât din cauza prietenilor *hameleoni*. În Moscova vieţuiau la acea vreme scriitori din celelalte republici ale URSS, cu al căror talent și cu ale căror opere a intrat și povestitorul basarabean într-o competiție stimulatoare. El descoperă aici că secretul unei capodopere se află în inspirația din viața proprie și din istoria neamului din care face parte, așa că prozele din epoca moscovită descriu spațiile nistrene cu ondulările lor mioritice, istoria medievală străjuită de domnia lui Ştefan cel Mare, locuitorii tradiționali, umili, înfrățiți cu natura și statornici în credința lor strămoșească. În *Clopotnița*, prima creație apreciată de critică, tânărul istoric Horia Holban descoperă în monotonia vieții din satul Căpriana secretul hrisovului întocmit încă din vremea lui Ştefan cel Mare, ctitorul mănăstirii înălțate cu cinci veacuri în urmă pe acele locuri. Manuscrisul îi oferă protagonistului nu numai șansa de a accede la un titlu doctoral, ci și o legătură sufletească puternică cu locuitorii din Căpriana. În *Povara bunătății noastre*, chiar dacă prin intermediul protagonistului Onache Cărăbuş romancierul își manifestă rezerva față de loialitatea românilor, invocând teza separatismului regional, el ilustrează marile teme, specifice, ale literaturii noastre moderne: omul înfrățit cu natura, omenia și ospitalitatea tradițională a basarabenilor, resemnarea lor în fața nedreptăților istoriei, respectul familiei și al comunității natale etc. Ciutura și oamenii așezați între marginile ei au suportat cu răbdare teroarea istoriei și calamitățile naturale, fiind sprijiniți numai de fluviul Nistru: „Ciutura este un sat destul de măricel, dar [...] nici prea-prea, nici foarte-foarte [...]. Lut și lemn, cât vrei, dar nevoia cea mare a ciuturenilor erau locurile de casă pentru că satul înghesuit la încheietura celor două dealuri, se ajungea streașină cu streașină", fiind alcătuit din „două sute de acoperișuri din paie și stuf, înghesuite într-o văgăună" [4]. Duhul fluviului își face apariția în momentele de cumpănă ale existenței ciuturenilor sub forma unei cățele roșcovane ce îi ajută să supraviețuiască. Când răul își are izvorul în ideologiile absurde puse în practică de misionari zeloși, din afara comunității, localnicii așteaptă răbdători ca istoria să-și schimbe direcția, eliberându-i din situația absurdă, adusă din Asia.

Onache Cărăbuş, protagonistul narațiunii, are multe trăsături care îl apropie de cel mai reprezentativ personaj țăran din literatura noastră contemporană: Ilie Moromete.

BDD-A5414 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:51 UTC)

Asemenea lui Marin Preda, romancierul basarabean recunoaşte că protagonistul romanului *Povara bunătăţii noastre* este inspirat de amintirea propriului tată[5]. Criticii de la Chişinău au recunoscut în acest personaj prototipul ţăranului moldovean, care a „rezistat şi a dus torţa neamului de secole, un moştenitor al focului din vatră ce salvează neamul de noapte, de întuneric, de dispariţie”[6]. Şi în romanul lui Druţă timpul devorează energiile omeneşti, ca şi în *Moromeţii* scriitorului muntean. Dacă în naraţiunea lui Marin Preda conflictul acoperă în esenţă o jumătate de an agricol, de la arat la seceriş şi la vânzarea recoltei la munte, naraţiunea scriitorului basarabean rememorează succint evenimentele dramatice ale secolului XX: Primul Război Mondial, epoca interbelică, cel de-al Doilea Război Mondial, epoca postbelică. Timpul tensionează viaţa eroilor: dacă în epoca interbelică prietenia dintre români este un semn de normalitate şi umanitate, războiul o destramă, instalând distanţe sufleteşti, aparent ireconciliabile, premergătoare ale deşirării româno-române, susţinute în surdină de puterea străină din RSS Moldovenească. Eşecul guvernării legionare în satul românesc de la sfârşitul epocii interbelice, evocat în *Delirul* lui Marin Preda, este similar cu cel al administraţiei româneşti în Basarabia, în cele două decenii ale secolului XX de existenţă comună. Pentru a ilustra lipsa de solidaritare a românilor, prezenţi în Ciutura în epoca interbelică, faţă de comunitatea tradiţională, I. Druţă enumeră dezamăgirile lui Onache provocate de prietenul din copilărie, Haralambie, un consătean din familia *hameleonilor* cantemirieni, rob al interesul personal, lipsit de omenie şi bună-cuviinţă.

M. Preda şi I. Druţă nu polemizează cu strâmbătăţile politice ale vremurilor evocate, atribuind personajelor principale o înţelepciune mitică. Pentru Onache Cărăbuş pământul are un rost existenţial, cosmic: „fiinţa lui răsărise din socoteala zilelor de muncă şi hodină rânduite cu sute de ani în urmă: după şase zile de muncă, una de hodină, iar şase de muncă şi iar una de hodină. Altfel viaţa nu avea rost”[7]. Asemenea lui Ilie Moromete în poiana lui Iocan, Onache este considerat un înţelept, ieşind seara cu *un sac de pataranii*: „Sară de sară, o săptămână încheiată băieţii din Ciutura stăteau în jurul lui Onache şi se împărtăşeau din voia lui bună [...]. Părinţii flăcăilor ce-şi petreceau serile la Onache găseau multă înţelepciune în vorbele spuse de Cărăbuş”[8]. Limbajul lui, înţesat de anecdote morale, devine o enigmă pentru neiniţiaţi. Astfel, ginerele său, Mircea Moraru, întâlnindu-l îmbrăcat în straie de sărbătoare, îl întreabă dacă merge la vreo nuntă. Socrul îi răspunde cu tâlc: „De sărbătoare n-am să-ţi spun, că nu ţin sărbătorile, şi nici de nunţi n-am prea auzit, dar m-am dres şi ghilosit, că iaca n-ai să crezi, dar nevoia te face”[9]. Ciutura îi reproşează lui Onache libertatea de exprimare: „prea era el rău de gură Onache acela, prea era arţăgos [...]. Marea lui plăcere era să tot arunce săgeţi otrăvite din vârful dealului în vale spre sat. Ciutura ba se supăra, ba nu-l mai ia în seamă [...]. Onache face ce face şi caută să pişte satul tocma unde-l doare mai tare”[10].

În *Biserica albă*, o naraţiune din anul 1983, acţiunea se derulează după cedarea Bucovinei familiei de Habsburg, în anul 1775. Romanul împleteşte trei fire narative. Planul politic evocă figura ţarinei Ecaterina cea Mare şi războaiele ruso-otomane pentru extinderea imperiului până la Marea Neagră şi Peninsula Balcanică, conduse de generalul Potiomkin. Un al doilea plan narativ, creştin-isihast, este închinat sfântului Paisie Velicikovschi, refugiat de la mănăstirea Dragomirna, din Bucovina ocupată de Imperiul Austriac, la mănăstirea Neamţ. Un al treilea plan este dedicat basarabenilor, năpăstuiţi de poftele păcătoasei Ţarine şi de ambiţiile militare ale favoritului ei. În acest ultim fir narativ,

BDD-A5414 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:51 UTC)

romancierul ilustrează frumusețea morală a localnicilor, credința ce le dă forța de a ctitori biserici, în pofida resurselor minime şi a unor obstacole uriaşe. Eroina principală este o tânără, a cărei credință întărită şi de învățăturile sfântului Paisie Velicovschi, renaşte speranța consătenilor. Schimbarea sufletească a ocolinenilor se reflectă şi în noul toponim al localității lor, Biserica Albă, grație ctitoriei zidite cu trudă şi încredere, devenită un reper de spiritualitate ortodoxă în Basarabia. Satul de pe malurile înalte ale Nisrului, prin forța credinței Ecaterinei celei Mici supraviețuişte poftelor ruinătoare ale victorioşilor efemeri ai istoriei, urmele tragice ale colonizării țariste fiind estompate de mândria localnicilor de a-şi fi înălțat pe malul Nistrului o biserică albă, culoare ce semnifică propriul destin: „Apele lui se tot perindă, de parcă sufletul noastru nu s-ar fi înfruptat din taina cuvântului, şi mâna n-ar fi cunoscut bucuria celor înfăptuite. Nistrule, bătrânule,/ Ce mai faci, străinule?/ Ce tot râzi. păgânule? / Ce tot plângi, creştinule?. O fi având ceva magic, o fi având ceva sfânt în adâncurile unde nici soarele nu răzbate, acolo unde se înfiripă şi creşte şi se coace eternul alb al neprihănirii, culoarea destinelor noastre, culoarea veşniciei: Nistrule cu apă lină,/ Apă dulce, apă sfântă [...]”[11].

După mai multe secole de literatură românească, albul inorogului cantemirian îşi găseşte o nouă semnificație. În timpul regimului politic al sovietelor, secularizat şi desacralizat, al cărui ateism doctrinar interzicea oamenilor dreptul la credință şi confesiune religioasă, un romancier de dincolo de Prut aşază la temelia artei lui convingerea că albul este semnul mântuirii sufleteşti a conaționalilor aflați *sub vremi*, chiar dacă ei sunt înstrăinați de limba maternă şi de tradițiile străvechi.

Bibliografie

Cantemir Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, Editura Junimea, Iaşi, 1988
Cimpoi, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, Chişinău, 1996
Druță, Ion, *Scrieri*, 4 volume, Editura Literatura artistică, Chişinău, 1989
Stere, Constantin, *În preajma revoluției*, 3 volume, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1991
XXX, *Dicționarul cronologic al romanului românesc, de la origini până la 1989*, Editura Academiei Române, 2004

[1] Rezervele lui Ion Druță față de statul român au fără îndoială explicații istorice şi personale. Ele aduc în atenție un alt prozator, pe transilvăneanul Ioan Slavici, care în anul 1918 a negat necesitatea Unirii tuturor românilor. Experiența de viață din Regat, precum şi propriile idealuri politice, utopice, ce prefigurau o federație transilvăneană ce ar fi asigurat armonia dintre diversele etnii şi confesiuni, l-au făcut să rostească celebra frază antiunionistă: „N-au românii de dincolo ce să învețe de la frații lor de aici, şi să-i ferească Dumnezeu să nu ajungă în starea în care se află azi aceştia”.

[2] Romain Rolland, 1866-1944, este consacrat ca romancier mondial în anul 1916, când i se decernează premiul Nobel pentru literatură. Principalele sale creații sunt două *bildungsromane*: *Jean-Cristophe* (1904-1912) şi *Inimă Vrăjită* (*Âme enchanté*), 1922-1933. Pentru Romain Rolland rostul artei *nu este visul, ci viața*. El îndemna artiştii să trăiască viața vremii în care există, chiar dacă ea este zgomotoasă şi tulbure: *trebuie să dai şi să primeşti întruna, să dai, să dai mereu şi să primeşti*.

[3] Constantin Stere*, În preajma revoluției*, Volumul IV, *Hotarul*, Partea III *Tania*, cap. XV *Tobolsc*, ediția îngrijită de Zigu Ornea, volumul II, Editura Cartea Românească, 1991, p. 201

[4] Ion Druță, *Povara bunătății noastre*, în ediția de *Scrieri*, volumul II, Editura Literatura artistică, Chişinău, 1989, p. 19-20

BDD-A5414 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:51 UTC)

[5] Ion Druță, *Ora jertfirii noastre*, Chişinău, 1998: „Mă voi referi la răposatul meu părinte Pantelimon Druță, pe care l-am ştiut mai bine. L-am studiat destul în *Povara bunătății noastre*, dar, ca orice om, mai rămâne o enigmă".
[6] A. Hropotinski, *Problema vieții şi a creației*, Chişinău, 1998
[7] Ion Druță, *Povara bunătății noastre*, ed. cit. 357
[8] Idem, p. 91
[9] Idem, p. 254
[10] Idem, p. 21
[11] Ion Druță, *Biserica Albă*, în *Scrieri*, volumul III, ed. cit., p. 338

BDD-A5414 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:51 UTC)